Ненад Даковић

КАФКА УВЕК УСПЕВА ДА МЕ ИЗНЕНАДИ

Ових дана, а можда више ноћи, јер не могу да спавам, читам роман, или како он сам каже „белешке без текста" – Енрике Вила Матаса *Бартлби и компанија*, посвећен необичном „синдрому Бартлби", који у ствари упућује на шизофрено обољење, једно од њих, названо аграфија, што значи неспособност за писање, болест од које су патили многи писци које је ова необична бољка осудила на немоћ или животињско ћутање. Тај страх од ове болести или синдрома Бартлби – страх од „животињског ћутања" имао је, према Матасу, и Кафка, о коме Матас пише у белешци под бројем 53, или параграфом 53, пошто ме је структура овог текста подсетила на Хегелове *Основне црте филозофије права*, или његову *Енциклопедију филозофских наука*, која је као и Спинозина *Етика* написана у параграфима, што је исто тако један начин писања равноправан са другима. Морам да признам да ми се наслов познатог Хегеловог дела *Основне црте...* по први пут учинио толико необичним да сам морао да, после толико година, проверим оригинал где заиста стоји *Grundlinien....* Доиста необично, али је тако. То спада у магију ћутања која се преноси са дела на дело и онеобичава их. Заиста, „основне црте", зар то није необичан наслов после толико времена.

Рекао сам да не могу да спавам, јер ноћно читање није исто као и оно дневно. Свашта се чује и види ноћу, али нисам хтео то да кажем

него нешто друго. Написао сам неколико белешки поводом „синдрома Бартлби" и у једном од њих сам брзоплето навео да су „ноћас" и „синоћ" синоними, а нису. То тек сада видим јасније. Јер, „синоћ" је прошло, а „ноћас" је двосмислена прошлост која ће можда тек доћи. Једна двосмислена временска одредба као и сама постмодерна. Футур перфекта „пост", да се мало поиграм са познатом Лиотаровом напоменом о футуру перфекта пост, што је његово тумачење постмодерне. Једно од тумачења. Пао је снег, данас је 5. јануар, и изаћићу са Олгом у шетњу, али ћу се вратити, ако се вратим, никада не можете бити сигурни, као кад кажете „сутра". Матас пише о неком писцу који се бојао да ће изненада умрети и који је на питање шта ради „сутра", уплашено одговарао: „А сутра, где ћу ја бити сутра?" Хтео сам да овај есеј има наслов „белешке из кревета", зашто да не, али сам одустао.

Ево шта Матас, који се у овом роману бави уметношћу негације, односно питањем како књижевност негира саму себе, а ја мислим да се то исто може рећи и за филозофију, шта Матас каже о Кафки. „Кафка увек успева да ме изненади", каже Матас. „Данас ове прве недеље августа, влажне и тихе недеље, Кафка је поново успео да ме узнемири и привуче моју пажњу, сугеришући у свом тексту да ће ако се ожени то допринети једној осуди на ћутање, на увећавање редова негације и да ће он, што је најалармантније, постати пас. Морао сам малопре да прекинем свој дневник, јер ме је јако заболела глава, због Тестове болести, како би рекао Валери. Врло је могуће да је напад овог бола настао због скретања пажње које је изазвао Кафка својом неочекиваном теоријом о уметности Негације".

Занимљиво је да Матас на почетку својих белешки-параграфа – сам Матас који је изгледа био грбав и зато природно непривлачан, говори, или пише о својим невољама са женама. А затим у једном параграфу о томе да је читаво једно лето имао идеју да је постао коњ. Кафка се, као што сте видели, бојао да ће ако се ожени постати пас и зато упасти у ово присилно „животињско ћутање", што је можда једна од главних манифестација „синдрома Бартлби", овај страх од „животињског ћутања". Треба се само присетити „јадног Грегора", како стоји записано у *Огледу о сабласном*, који се једнога дана буди као буба, да би се разумео овај страх, који се изгледа налази у основи аграфије, о којој пишем поводом страхова Енрике Матаса или Кафке, који је увек умео да ме изненади, како је рекао Матас. Мора се признати одважност самог Матаса или Кафке који тако отворено говоре о својим присилним мислима или опсесијама, о којима ја сâм, као и многи други, нерадо говорим, или једино у затамњеним наговештајима. Није, наравно, Кафка једини познати књижевник који је патио од овог синдрома Бартлби који упућује на аграфију или страх од писања. Познато је да један страх изазива други. На пример, Рембо, Џојс, Хелдерлин, или

Толстој, иако у случају Џојса, или Толстоја, ова идеја изгледа, или делује, натегнуто. Зато је прави Бартлби, по мом мишљењу, једино Сократ, од кога – као што је познато – почиње западно мишљење, односно филозофија. Сократ који је имао халуцинације и играо бос по трговима Атине лети и зими, због чега су га прозвали „шаљивџијом из Атине", као када би неко за мене рекао – онај „шаљивџија из Борче". Али нисам хтео то да кажем, једноставно ми се омакло.

Негде на стотој страници свог романа, као на самом почетку, Матас говори о томе да је, ако се добро сећам, а сећање је према тумачењу микробиолога само један ланац амино-киселина што је, само по себи, једна књижевна идеја, пошто она не објашњава као и свака метафизика, овај загонетни прелаз из амино-киселине у књижевност, ето, ја сада имам страх од ове амино-киселине, од ланца амино-киселина који све објашњава, ако објашњава? На тој поменутој страници Матас пише о томе како је 1853. године Херман Мелвил објавио своје *Приче са Трга*, међу којима је и прича, нисам то читао и зато је у овом Матасовом роману-белешци за мене све ново и изазовно, прича, или новела, о писару Бертлбију, који своје убоге дана проводи у писарници, чак и недељом, и чија је усамљеност неподношљива, као и досада, од које изгледа и почиње сама аграфија, иако ја, мислим, обрнуто, пошто је писање један од ефикаснијих начина да се савлада време, односно, депресија. „Било је то", каже Матас, „1853. када је Мелвил, који је имао само тидесет и четири године, дошао до закључка да је доживео крах. Док су га гледали као хроничара поморског живота, све је ишло добро, али када је почео да ствара мајсторска дела, и публика и критичари, пошто су га једнодушно погрешно проценили, осудили су га на слом. Године 1853, осетивши свој слом", наставља Матас, „написао је *Писара Бартлбија*, причу која садржи антипод његове депресије, и која ће бити заметак будућих потеза које ће он предузимати, и који ће се, три године касније, улити у *Човека од поверења*, причу о једној врло посебној варалици (која ће се временом отелотворити у Дишану), и један дивљи каталог грубих и мрачних ликова, што ће, објављено 1857, бити његово последње прозно дело које је дао у штампу".

Навео сам ово место не толико због писара Бартлбија о коме сада знамо довољно, него због Марсела Дишана кога Матас неочекивано назива „једном посебном варалицом" што је, по мом мишљењу, веома погрешно. Свој последњи рукопис назвао сам *Варалице*, јер мислим да су филозофи, а не Дишан, ове „посебне варалице". Овде се ради о могућности самог филозофирања које су овом, без сумње, суптилном преваром о супстанцијама, која прати филозофију од самог почетка – затвориле ову могућност. Мислим наравно на метафизику, која и поред Дишанове „преваре" још увек постоји, као и сликарство. Једноставно је реч о новим могућностима имагинације, која није везана за представу, или тзв. „ствари".

Што се Матасовог програма, или опције тиче, она је више него јасна. Ови „уметници Негације", како их назива Матас, који болју од аграфије и сами спадају у књижевност иако је она виртуелна. Овде се о виртуелном говори као о могућности или потенцији, а не као о дигиталном феномену који је условљен рачунарима и илузијом коју они производе. Тако је ова негација књижевности само нова могућност саме књижевности, што није погрешно, али није ни довољно, да би се објаснила књижевност, или њена могућност.

Дакле, о самој могућности књижевности – то је онај Кафка који успева да нас изненади, да ли филозофија успева у томе, и где су њене могућности – о томе је реч, што Матасовим белешкама даје теоријску вредност, коју је потребно истражити. Да погледамо тај програм, или ту књижевну могућност негирања саме књижевности која за Матаса значи пут отворен за књижевност која долази.

„Већ дуже време", пише Матас, „истражујем широко спектар синдрома Бартлби у књижевности, већ дуже време проучавам болест, ендемско зло савременог писања, негативни импулс или привученост ништавилом, због чега одређени ствараоци, који још увек имају веома захтевну књижевну свест (или можда баш због тога), потпуно престају да пишу; или, ако баш хоћете, напишу једну или две књиге и онда се оставе пера; или пошто започну неко дело без проблема, једног дана се, буквално, паралишу заувек". „Спреман сам, стога", пише Матас при дну исте странице, са самог почетка, *белешки без текста*, „да прошетам по лавиринту Негације, по траговима једне тенденције савремене књижевности, која веома узнемирава, али и привлачи: тенденције у којој лежи једини пут за аутентично књижевно стваралаштво; тенденције која се пита шта је то писање и где се оно налази, и која се шуња око немогућности исте и која обелодањује једну озбиљну прогнозу – додуше изузетно стимулативну – о књижевности с краја овог миленијума. Само из негативног порива, само из лавиринта Негације може да избије књижевност будућности. Али каква ће бити та књижевност?... Убеђен сам да само истраживањем лавиринта Негације могу да се пронађу путеви отворени за књижевност која долази. Да видимо да ли сам у стању да их предложим. Записиваћу фусноте које ће коментарисати један невидљиви текст, што не значи да он неће постојати; вероватно ће овај фантомски текст остати спреман за књижевност следећег миленијума."

Да, да, то је тај програм. Карактеристичан је најпре амбивалентан однос, који сам Матас има према овој могућности, која истовремено веома узнемирава али и привлачи. Он најпре, у овој опцији, види болест, ендемско зло савременог писања, негативни импулс или привученост ништавилом, што све могу бити и јесу атрибути који се данас везују за постмодерну. Недавно је један млади колега постмодерну,

без објашњења, назвао „антихуманизмом”, као да је то нешто што се само по себи разуме. Волео бих да видим која је то друга могућност, поред ових белешки уз невидљиви текст, о коме говори Матас. Поред тога, занимљиво је да Матас негацију увек пише великим словом, што откива његово уверење да је овде реч, не о једној менталној активности, него о самој стварности, или настојању књижевности да се суочи са њом. Исти проблем постоји и у филозофији. Ми смо заражени разликом, како то каже Матас, зато што је управо разлика или мистични број два, у Раселовој верзији, оно што постоји. Погледајмо изблиза, рецимо, пораз или неуспех феноменолошког истраживања, које показује да је разлика, или време, оно што тзв. појмовно мишљење, или филозофија, не може да савлада и премости. Ову временску разлику између ствари и појма, који долази касније, као „наше време у мислима обухваћено”, како је говорио Хегел, мислећи на филозофију. Да ли шизма о „Светом духу” решава овај проблем постфеноменолошке филозофије, или књижевности? Овај проблем Негације, око кога се труде савремени Уметници Негације, како их назива Матас, попут Мелвила или Кафке.

Са друге стране, снага, или сила, невидљивог Текста је толика, да нас он затвара у савремену интертекстуалност, претварајући савремену књижевност и филозофију у немоћни цитат или белешку уз овај „невидљиви текст”. То је Матасова позиција, позиција савремених Бартлбија оболелих од аграфије, од које је боловао још Сократ.

Зато се транстекстуалност отвара у читању, о томе сам писао у *Варалицама*; читању које је празно, различито и отворено изненађујуће, као и језик. У овом језику који „чита”, разлика између речи и ствари постаје нова могућност филозофирања, поред метафизике појма, или Светога духа. Ако се слажете са мном? То је наша постфилозофска, или посткњижевна, постсликарска апстракција, после којих долази време медија.